

Békés Márton

A HÁBORÚ VÁLTÓLÁZA

*A háború borzalmai, sőt még rosszabb!**

A konfliktusok radikalizálódása és a háború totalizálódása 1914 óta meghatározza anyagi és szellemi kultúránkat. A modernitás radikális kitörése nem jöhetett volna létre a sebesség technológiai fokozása és a háború átfogó iparosítása nélkül. Nem véletlen, hogy az 1914-től 1918-ig exponenciálisan fokozódó katonai konfliktus egyszerre szélesedett területileg, és lett belőle addig soha nem látott méretű (világ)háború, valamint mélyült el és vált könyörtelen *Materialschlacht*tá. A nagy sebesség azonban hirtelen mozdulatlanságot okozott, és a legmodernebb fegyverek tömeges bevetése végsősoron kőkorszaki eszközök helyi alkalmazását váltotta ki. Amint a frontra önkéntesen jelentkező Apollinaire írta: „a mi szakaszunknak vannak a legszebb lövészárkai [...] a végén minden lőrés olyan, mint a középkorban”.¹ Vagyis: a totális mozgósítás, a hadianyagok vasúti szállítása, a messzehordó lövegek és a repülőgépek alkalmazása paradox módon annyira felgyorsította a hadviselést, hogy az egy ponton állóháborúvá változott. A technológia totális mozgósítása katasztrófába torkollott. Ahogyan Hannah Arendt egyszer megjegyezte: „A haladás és a katasztrófa ugyanannak az éremnek a két oldala.”²

Az I. világháború – és ezzel az egész elmúlt egy évszázad – jelképe az a gázalarcos-rohamsisakos lovaskatona, aki ismétlőpuska mellett lándzsával is felszerelkezett. Nem más ez, mint egyfajta industrializált neolitikum avagy hipermodern őskor könyörtelen szimbóluma. A vasúton szállított, hatalmas űrméretű Kővér Berta, a lomha harckocsik és a lidérces lángszórók, valamint a lövészárk-háborúk szögekkel kivert csatabunkói és a gránátszilánkokból eszkábált rohamkések egymást feltételezik. Az 1914–1918-as őskatasztrófa megannyi stációja – mint a verduni vérszivattyú, a dober-

* Az Anti-Military Demonstration (AMD) nevű budapesti hardcore-punk zenekar 1987-ben alakult. A mai napig létező együttes a fővárosi hardcore-közösség úttörője. A zenekar, amint neve is mutatja, antimilitarista – de nem feltétlenül pacifista – beállítottságú. Első demokazettájuk 1990 végén jelent meg *Ne vonulj be!* címmel. Első és egyben legmeghatározóbb stúdióalbumuk a '91-ben rögzített és a fenti mottóként idézett című anyag volt, amely konceplemezként került forgalomba. Az album borítóján Goya egyik háborúról készített rajza szerepelt, sötét mondanivalójú, szorongó és depresszív számai hamar a szubkultúra klasszikusaivá váltak.

¹ Apollinaire 1915-ös leveléből idézi PÖR Péter: *Apollinaire és a háború*, Enigma 2001/29., 103.

² A mondást gyakran idézi Paul Virilio, aki egy interjújában így fogalmazott: „Életművem a modernitás kritikai elemzésének tekinthető, meghozza a technológia felfogásán keresztül, amely véleményem szerint katasztrófális természetű jelenség.” Virilio szerint a modernitás a technológiai *haladás* végzetes felgyorsulásának következménye, amelyet balesetek sorozataként fog fel. Mindezt nem függetleníti a modern háborútól, amely az egyre fejlettebb pusztító eszközök, vagyis az újabb és újabb technológiai vívmányok fegyverként való bevetését jelenti. Ennyiben a háború = szervezett baleset. (Paul VIRILIO: *From Modernism to Hyper-Modernism and Beyond*, szerk. John Armitage, Sage Publications, London, 2000, 26.)

dói pokol, a Somme és az Isonzó menti csaták sorozata – magában hordta már Auschwitzot, Hirosimát és Csernobilt, a 20. század három traumáját: emberek tömeges, ipari megsemmisítését, az atommaghasítással kiváltott totális pusztítást és az ipari baleset apokaliptikus természetrombolását. A tudományos-technológiai forradalmak és az iparosítás koncentráció-hatékonysági logikája nélkül nincs biológiai alapon nyilvántartott emberek vasúton való koncentrációs táborokba szállítása és ott mérgeggázzal történő megsemmisítése. Ehhez kapcsolódik az is, hogy nehéz megmondani: nem Hiroshima volt-e inkább az ipari baleset és Csernobil a katonai atomhadművelet? Továbbá: a civil lakosság terrorizálása, szándékos természetrombolás vagy az ellenséges erők fedezéktől való megfosztása volt-e inkább az Agent Orange vietnami bevetése? Aztán: a civil lakosság elleni kémiai hadviselés melyik fajtájába tartozik egy nagyipari létesítmény katasztrófája?

Goya grafikasorozata, amely a napóleoni háború ibériai rémtetteit dolgozta fel *A háború borzalmai* címmel (1810–1820),³ döbbenetesen ismétlődik meg és fokozódik fel Otto Dix hasonló témájú I. világháborús képein. 1929 és 1932 között festett háborús triptichonja és a hozzá készült vázlatok, vagyis a híres gázálarcos-kézigránátos-roham-sisakos támadó német katonát címlapképéül választó, tömören *Der Krieg* című 1924-es album rémisztő alkotásai mind vészjóslo munkák. Az I. világháború három oly szimbolikus attribútumát megjelenítő kép a felénk tartó rohamcsapat megformálásával valójában brutálisan és rendkívül plasztikusan szembesít a háború legborzalmasabb arcával. Dix háborús rajzai, amelyek koponyákat, roncsolt arcokat, torz vonásokat, ember- és rohafosztlányokat ábrázolnak, tulajdonképpen a későmodernitás töredékességét, szétbomlását és megmentésre való érdemtelenységét sugallják. Azt üzenik, hogy saját korunk az, amely cafatokban lóg rajtunk.

Dix képei akár Ernst Jünger háborús beszámolójának illusztrációi is lehetnének. Az 1920-as *Acélzivatarban* szikár és nyikorgó próza a modern háború valóságáról.⁴ A folyamatosan pergőtűz alatt tartott arcvonal Jüngernél nem más, mint *fronthengermű*, ahol a fegyveres összecsapás megannyi lövése, gránátja és résztvevője egy elvont és megfoghatatlan gépezetté egyesül. A „csatatér kaotikus üressége” szókapcsolat hűen fejezi ki a totális pusztulást, háborús tájleírásai pedig azt a rendkívül fontos és jellemző folyamatot, hogy a vasvihar morajló tombolása ekkortól kezdve dekonstruálta a földet, a vizet és az eget, változtatta meg az anyag szerkezetét és előfeltételezte a modernitás katasztrófáját. A groteszk események („fedezékbe megyek, kávé iszom, s megmosdom egy heringes konzervdobozban” [53]) és az abszurd helyzetek („két porceláncsésze csillog a homokzsák-szövetből készült asztalkendőn” [56]) tébolyig fokozódnak („semmiféle félelmet nem éreztem, hanem inkább valami túlaradó, szinte démoni könnyedséget; s ezt gyak-

³ Ehhez is kapcsolódva írja Baudelaire: „Goya nagy érdeme abban van, hogy megteremtette a valószerűen iszonyatost. Szörnyetegei elevenek, életképesek. [...] Torzításai, elálatiasodott figurái, sátáni fintorai is emberszerűek.” (Charles BAUDELAIRE: *Goya = BAUDELAIRE Válogatott művészeti írásai*, vál., ford., jegyz. Csorba Géza, Képzőművészeti Alap, Budapest, 1964, 100.)

⁴ Ernst JÜNGER: *Acélzivatarban [In Stahlgewittern, 1920]*, ford. Csejtei Dezső – Juhász Anikó. Noran, Budapest, 2014. A könyvből vett hosszabb idézetek oldalszámait a főszövegben adom meg.

ran kísérték meglepő nevetés-rohamok” [106]). A háborús gépezet mindent átalakít: a templomtoronyból megfigyelőpont, a borospincéből bunker lesz, a lövészárkok belőtt szakaszai tömegsíként szolgálnak.

Apollinaire így írt egy 1915-ös levelében: „A környezet végtelenül lepusztult. Se víz, se fa, se falu, semmi, csak ez a csupasz vas, fülsiketítően mennydörgő háború.”⁵ Az arcvonal másik oldalán is így látták. A föld mint az utolsó, mozdíthatatlan elem radikális, háború általi átformálása így fejeződik ki Jünger szavaival: „Minden falu romhalmazzá vált egészen a Siegfried-vonalig; a fákat kivágták, az utcákat aláaknázták, a kutakat megmérgezték, a vízfolyásokat elrekesztették, a pincéket felrobbantották, vagy rejtett bombákkal tették életveszélyessé, a vasúti síneket meglazították, a telefonzsinórokat felgombolyították, felgyújtottak minden éghetőt; egyszóval kihalt pusztasággá változtatták azt a földet, ahová az ellenség készült benyomulni” (144–145). Nehéz megkülönböztetni egymástól azokat a képeket, amelyek a 19. századi észak-angliai iparvidék meddőhányóiról és az I. világháborús nyugati hadszíntér bombatölcséreiről készültek. Az iparosított táj és a háborús táj között nincs esztétikai különbség, mindkettő a „pusztulás tájképe” (Susan Sontag).

A háború derekán az egyik frontszakaszon a kráteresre robbantott és feketére perzselt mezőn áthaladva a föld Jünger minden lépésénél mérgező gázt höfögött fel. Ez a fordulópont! A szállítás és a távolsági kommunikáció tökéletesítése, a haditechnika fejlődése és a szervezés professzionalizálódása 1916–17-re lezárta a háborúzás korábbi szakaszát; a repülőgép, a gépfegyver, a mérgező gáz, a tengeralattjáró és a harckocsi alkalmazása ennek csak tünete volt. Mindezt alátámasztja, hogy ezeket korábban is bevetették: az 1853–56-os krími háború utánpótlását vasúttal szállították, az 1860-as évek amerikai polgárháborújában szerepet kaptak a géppuskák és a tengeralattjárók, a századforduló utáni orosz–japán háborúban használtak kézigránátot és az olaszok 1912-ben bombázták Líbiát. Nem az új haditechnikai eszközök bevetése volt tehát az I. világháború újdonsága, hanem az egész fegyveres konfliktus technológia, sebesség és ipari logika általi totalizálása. A háború iparosított ütközetté, a frontvonal gyárrá, a háttérüzem pedig csatatérre vált. Kiderült, hogy a totális háború és az iparosítás végsősoron ugyanazt jelenti.

Jünger könyvének ikerpárja Remarque háborús klasszikusa. A háború itt is önálló jelenség, mindent átható káosz. Amint írja: „Elektromosság pattog az éjszakában, a front tompán dübörög.” Az I. világháború cezúraszerűségét ő is észreveszi, ahogy azt is, hogy nincs visszaút. Leírja, hogy kellemetlen nosztalgiával, mélabúsan tekint vissza az 1914 előtti időszakra, amely anakronisztikussá vált és rendkívül távolinak tűnik immár: „Ezek a dolgok voltak valamikor, de nem térnek vissza többé. Elmúltak, más világot alkotnak, amely számunkra elveszett.”⁶

A 20. század igazi nyitányán, 1914-ben H. G. Wells egy sor háborús esszét írt, amelyeket közös kötetbe foglalt; címe ez volt: *A háború, amely véget vet minden háborúnak*. Ma már tudjuk, hogy ez volt az a háború, amely elindította minden háborúk háborúját. A szál-

⁵ Idézi PÖR: I. m., 103.

⁶ Erich Maria REMARQUE: *Nyugaton a helyzet változatlan* [Im Westen nichts Neues, 1929], ford. Benedek Marcell, Árkádia, Budapest, 1985, 29, 88.

lőigévé váló frappáns fordulatot Wilson elnök is használta, aki 1917-es, háborúba lépést kihirdető beszédében úgy fogalmazott, hogy ennek a háborúnak a segítségével „a világot biztonságosabbá kell tenni a demokrácia számára”. Közismertek a központi hatalmakkal szembeni már-már rasszista háborús propaganda elemei, amelyek a demokrácia és a felvilágosodás megvédelmezésével magyarázták a „német hunokkal” és a „tekintélyuralmi” Monarchiával szembeni hadviselést (az autoriter cári birodalom oldalán és a gyarmati kegyetlenkedéseiről ismert Belgium védelmében).⁷

Carl Schmitt klasszikus művében a korlátozott és nem ideológiai háborúkat elkülönítette a totális, az ellenséget teljesen megsemmisítő, abszolút háborútól. Ez utóbbi során az ellenség – mint írta – „nem pusztán elhárítandó, hanem végérvényesen megsemmisítendő, tehát már nemcsak egy saját határai közé visszakényszerítendő ellenség”.⁸ Észrevétele szerint nemcsak a pacifista semlegesítés, hanem a totális háború is felszámolja a politikai eredeti fogalmát. A II. világháború a totális/abszolút háború kiterjedésével járt: a háború érvénye földrajzilag is kiterjedt, a civil lakosságot is hadviselő félnek tekintették, a teljes megsemmisítés új eszközeit vetették be, a küzdelem pedig ideológiai alapúvá vált.

Amit Schmitt totális vagy abszolút háborúnak nevezett, az a *Blitzkrieg* alatt felnőtt és az algériai háborút megjárt Virilio kifejezésével élve a „tisza háború”, amely nem a háború higiéniájára, hanem mindent átszövő, csak háborús logikájára utal. „A tiszta háború nem béke és nem is háború, de még csak nem is abszolút vagy totális háború, hanem a szintiszta katonai folyamat maga. [...] A háborút többé nem azonos a deklarált konfliktussal és a csatákkal”⁹ – vagyis a 20. században a fegyveres konfliktusok vegytiszta formájukra csupaszodtak. A technológiai fejlődés Virilio úttörő felismerése szerint a sebesség fokozásával jár – végsősoron azzal egylényegű –, így az azonnali közvetítés szinonimájának is tekinthetjük a totális megsemmisítést. Mindez „a tiszta háborúnak, vagyis a pusztítóeszközök intenzitásának eredménye”.¹⁰ A korábbi dinasztikus vagy területi háborúk 1914-ben végleg átadták helyüket az ideologikus és vallási – vagyis egyaránt „szent” – háborúknak, amelyek a technológiai fejlődés miatt a kölcsönös megsemmisítés reális esélyét tartogatják.

A totális háború évszázada után nehéz elképzelni rosszabbat. Az ezredforduló óta amorf konfliktusok tanúi vagyunk, ahol a fegyveres összecsapások bujkálnak és sokkoló erővel törnek ki. Már az aszimmetrikus hadviselés és a „hagyományos” terrorcselekmények kora is a múlté, a háborús konfliktusok megállapíthatatlan okból törnek ki, frontvonalaik átláthatatlanok, végük nem következik be. Nem kezdődnek el, nem érnek véget, hanem folyamatosak, hol itt, hol ott bukkannak fel. Nemcsak a klasszikus háborúnak van vége, de a háború természete is végzetesen megváltozott. A konfliktusok zavarossága miatt jogosan gondolhatjuk, hogy bekövetkezett a planetáris libanonizáció – McLuhan

⁷ Karlheinz WEISSMANN: *Kriegspropaganda oder der häßliche Deutsche*, Sezession 58. (2014. február).

⁸ Carl SCHMITT: *A politikai fogalma* [1932] = UÓ.: *A politikai fogalma. Válogatott politika- és államelméleti tanulmányok*, ford., szerk., utószó Cs. Kiss Lajos, Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor, Budapest, 2002, 25.

⁹ Paul VIRILIO: *Popular Defense & Ecological Struggles* [1978], ford. Mark Polizzoti, Seattle, 2011, 12.

¹⁰ Paul VIRILIO – Sylvère LOTRINGER: *Tiszta háború* [1983], ford. Bánki Dezső, Balassi – BAE Tartóshullám, Budapest, 1993, 45.

„globális faluja” helyett globális Bejrút jött létre. Egymást átható hisztérikus identitás-romok szektárius küzdelmeit látjuk: etnikailag motivált vallásháborúkat és felekezeti színezetű törzsi leszámolásokat. A planetáris méretekre kiterjesztett totális háború 1945/1990 után töredékessé vált és mikroszkopikus tűzfészkekre esett szét. *Molekuláris világháborúk korát éljük.*

A 21. század háborús összecsapásainak előzményeit tekintve az 1991-es első Öböl-háborút, a balkáni háborút és a ruandai mészárlást sorolhatjuk fel. A klausztrófób, valós időben közvetített helyi háborúk tulajdonképpen a történelmi sérelmek ki nem ürülő gennygócai által okozott területi irritációk, amelyeket keresztbefertőzések strukturálnak. Mint egy ismeretlen váltólázás betegség esetében, egy-egy világos pillanat öntudatvesztéssel, az egzaltált állapot katatóniával váltakozik. A 21. század fegyveres konfliktusait nem hadtörténészek és politikai elemzők, hanem pszichiáterek és túsztárgyalók fogják feldolgozni.

Nézzük csak az esti híradó közvetítését. Mi alapján tudjuk eldönteni, hogy a képsorok a Missouri állambeli Fergusonban vagy Gázában játszódnak? A rendőri akciók militarizálódnak, a katonai bevetések a rendvédelem jellemzőit öltik magukra. Főleg, miután az amerikai rendőrség a hadseregtől kapott felszerelést és egyenruhát,¹¹ az izraeli hadsereg pedig telefonon tájékoztatja a palesztin lakosságot a közelgő bombázásról. Azt eddig is tudtuk, hogy a polgári tüntetők és a rendőrség összetűzése könnyen háborúvá eszkalálódhatnak, amint azt a szíriai polgárháború is példázza. Új fejlemény viszont, hogy a gázai gettót nemcsak az izraeli hadsereg lövi és vezet a tüzérségi előkészítés után klasszikus korlátozott szárazföldi expedíciót, de a Hamász a civil lakosság struktúrái közé telepíti fegyvereit, amivel a térség nyomorúságát kihasználja és egyben fokozza. A kórház és az iskola rakétaállomásnak ad otthont, így annak lerombolása legitim háborús céllá válik – ez a konfliktus kifejlett, perverz logikája. Ahogy nincs különbség civil és katonai célpontok között, úgy az utcai rendfenntartás is katonai hadművelet lesz, a katonai hadmozdulatokat pedig pacifikációnak nevezik.

A mostani fegyveres konfliktusok egyik fontos közös jellemzője, hogy a frontvonal egyre inkább a városokon belül húzódik, nem pedig két ország határán. 1945 óta a háborúk jelentős része már nem államok között, hanem államokon belül zajlik.¹² Jól jellemzi ezt a helyzetet, hogy a nyugati életformát minden eddiginél radikálisabban támadó Iszlám Állam fekete zászlaja feltűnt párizsi és berlini tüntetéseken, s az észak-iraki kalifátus kurdellenes etnikai és felekezeti tisztogatásainak mása a kurd közösség tagjai elleni támadások képében ismétlődött meg Németországban. Ami Moszulban történik, az Birminghamben is hullámokat ver, s nem érintetlen ebben sem a közösségi médián való kommunikáció és a televízió közvetítése, sem a nyugat-európai mecsetek Közel-Keletről jött, szélsőséges nézeteket valló műezzinjei és az afganisztáni, szíriai frontról visszatért fundamentalisták. A konfliktusok és azok résztvevői könnyen

¹¹ Az Obama-érában az amerikai taktikai beavatkozó egységeket (SWAT) több tízezer gépfegyverrel, kétszáz-ezer löszerezrel, több ezer álcázó egyenruhával, éjjellátó szemüveggel, páncélozott járművel és légi eszközzel látta el a Pentagon; lásd William S. LIND: *Cops With War Toys*, The American Conservative on-line, 2014. augusztus 22., www.theamericanconservative.com/articles/cops-with-war-toys/.

¹² Jean-Pierre DERRIENIC: *Polgárháborúk*, ford. Blazsek Dóra – Csizmadia Sándor, Jelenkor, Pécs, 2004.

importálódnak a globalizáció és az infokommunikáció ezt elősegítő körülményei közepette.

A konfliktusok egyre zavarosabbak, amiben nemcsak a dezinformációs háború, hanem a konfliktusok „kiszervezése” is szerepet játszik. Hollandokkal teli maláj utasszállítót lőnek le Kelet-Ukrajna fölött, ahol a helyettesek háborúja zajlik: az USA helyett Ukrajna, Oroszország helyett kelet-ukrajnai oroszbarát szeparatisták vívják harcaikat. Ám ahogyan ebben a konfliktusban sincs hadüzenet, úgy az sem világos, hogy ki van az uniformis alatt: míg az ukrán kormány „terrorellenes” hadműveletét támogató, futballszurkoló neonácikból toborzott Azov-zászlóalj fekete egyenruhás, símaszkos tagjai farkasfogát és szvasztikát használnak; addig a donyecki és luhanszki „népköztársaságok” Szent György-szalagos-sarlókalapácsos felkelőinek egyenruhájába az orosz speciális erők katonái öltöztek, ahogyan a Krímet elfoglaló, felségjel nélküli fegyveresek (a „kis zöld emberkék”) is Oroszországból érkeztek. A genfi egyezmény és a klasszikus hadijog azért sem érvényes manapság, mert a konfliktus nem definiált, nem helyezhető el jogi keretben, nincsenek benne konkrét hadviselő felek – és ezért felelősök sem.

Korunk konfliktusainak másik fontos jellemzője az idő- és térbeli kezdet- és a vég-nélküliség. Az ukrajnai konfliktus szereplői azokat a II. világháborús belső partizánháborúkat játsszák újra, amelyekben ukrán, orosz és lengyel nemzeti és kommunista szabadcsapatok ütköztek össze, minden elképzelhető variációban. S hogy a konfliktusokat nem zárták le, azt bizonyítja, hogy a szerbek melletti húsz évvel ezelőtti orosz kiállást most azok a szerb önkéntesek adják vissza, akik a szeparatistákhoz csatlakoztak, az ukrán erőket pedig nyugat-európai szélsőjobbaldali csoportok támogatják, hogy az orosz „antifaszizmus” ellen harcolhassanak. A kalifátus terroristái között szép számmal akadnak egykori tálibok és csecsen iszlamisták is, akik most Észak-Irakban folytatják korábbi harcaikat. Az Iszlám Államhoz csatlakozó kazahok, szaúdiak és nyugat-európai iszlamisták jelenléte bizonyítja, hogy a háború a területi határokat is átlépte. De most nem úgy van, mint a két világháború idején, vagyis hogy a konfliktus térben egyre jobban kiterjeszkedik, hanem éppen fordítva: a konfliktus egésze egy-egy válságrégióban (Kelet-Ukrajna, Gáza, Szíria, Nigéria) koncentrálódik és fokozódik. Megannyi spanyol polgárháború kialakulásáról van szó, amely országokat, régiókat, városokat egyaránt érint.

A mostani konfliktusok ideológiai-vallási vonatkozása teljesen világos. Amint Huntington megállapította, „az iszlámnak vérese a határai”,¹³ ám ennél most már többről van szó. Az iszlám fundamentalizmus egyszerre atavisztikus modernizációs kísérlet (lásd: Instagram-dzsihad,¹⁴ zsákmányolt amerikai fegyverekkel terjesztett saría) és ellen-univerzalizmus, amelynek agresszivitására a döbbenettől és a diszkurzív demokrá-

¹³ Samuel P. HUNTINGTON: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* [1996], ford. Pusztai Dóra – Gázsity Mila – Gecevényi Györgyi, Európa, Budapest, 2004; e témáról különösen lásd 434–441.

¹⁴ Több mint árulkodó az a változás, amely az iszlám fundamentalizmus kommunikációját és vizuális reprezentációját – nyersebben fogalmazva: propagandáját – jellemzi 2000 és 2014 között. Míg az Oszama bin Ládén-féle rossz minőségű videók VHS-en terjedtek és csupán az al-Kaida vezére szónokolt rajtuk hosszasan, addig az Iszlám Államról szóló rövid, akciódús, vágott felvételek HD-kamerával készülnek és a közösségi oldalak platformjain terjednek.

ciákra jellemző halogató tehetetlenségtől nem tud mit válaszolni a Nyugat. A kalifátus vallási vezetője egy iraki arab hitszónok, katonai vezetője pedig egy grúz állampolgárságú csecsen. Ellenük vonul fel a síita Irán és az Asszád-párti libanoni síita Hezbollah. Mindezt zavarosnak is lehetne minősíteni, ha nem látnánk azt a világos határvonalat, amelyet a küzdelem felekezeti vonatkozása jelent. Mintha a harmincéves háborút kalasnyikovokkal vívták volna meg.

A 21. század elejei kaotikus háborúk újabb közös jellemzője a destabilizált régiók tartós válságba süllyedése és a szélsőséges csoportok itteni megjelenése. A damaszku-szi Asszád-rezsim ellen alakult Szabad Szír Hadsereg kötelékéből hamar kivált a helyi al-Kaida ága (Nusra Front), amelynek rövidesen kihívója akadt az Iraki és Levantei Iszlám Állam (ISIS/ISIL) képében, mely a szomszédos ország al-Kaidájából szakadt ki. A szeptember 11-i merényletért felelős szunnita terrororganizáció és a talibán kegyetlenségeit is túlszárnyaló csoport ott vetette meg a lábát, ahol a központi ellenőrzés a leggyengébb. Mint egy gonosz kórokozó, az immunrendszer résein hatol be, és akárcsak egy agresszív vírus, nem kommunikál a szervezettel, de nem is parazita. Célja saját maga kizárólagossá tétele. A szóban forgó konfliktusok ezért virálisak, fertőzőek és hajlamosak akuttá válni. Példánknál maradvá: a meggyengült immunrendszerű szíriai-iraki térségbe áramlanak mindenhol a vírusos betegség ágensei, amelyek korábban más „testrészeket” már megfertőztek (Afganisztán, Csecsenföld, Szomália). A virális terjedés modellje annál is inkább helytállóan írja le a fundamentalizmus offenzíváját, ha tudjuk, hogy a nigériai Boko Haram jelezte csatlakozási szándékát a kalifátushoz, a Hamász uralta Gázában az Iszlám Állam egyik emírjét likvidálta az izraeli hadsereg, a líbiai szélsőségesek pedig szimpatizálnak a közel-keletiekkel. A nyugat-európai multikulturális miliőbe sem kulturális, sem szociális, sem gazdasági értelemben integrálódni nem képes többedik generációs, muzulmán háttérű fiatalok tömegével csatlakoznak az Iszlám Államhoz.

Nagyon tanulságos, amit Baudrillard írt 2001. szeptember 11-i utáni esszéi egyikében: a felvilágosodás univerzalista projektje után – amely értékek egyetemessé válásában gondolkodott – a globalizáció a javak és szolgáltatások planetáris áramlását jelenti.¹⁵ (Emlékezzünk az Európai Unió egyetlen törekény *common value*-jára, amely a tőke, a munkaerő, az áruk és a szolgáltatások szabad áramlását jelenti – ez volna az „érték”!) A globalizáció ebben az értelemben az erőszak megszüntetését és a negatív jelenségek kiküszöbölését jelenti, amely azonban a negativitás heterogén formában való visszatérését és amorf erőszak kialakulását eredményezte (neurotikus válaszcsepások, értelmetlen terrorcselekmények, a civil társadalmat kínzó autoagresszió, megmagyarázhatatlan bal-esetek, hatósági túlkapások).¹⁶ A globális világrendszer – így szól Baudrillard végkövetkeztetése – annyira integrált, hogy a szaporodó belső összefüggések miatt bármi lehet

¹⁵ Jean BAUDRILLARD: *The Violence of the Global = Uő.: Power Inferno*, ford. François Debrix, Galilée, Paris, 2002.

¹⁶ Az ezredvég kulturális zavarodottsága, az idő rendjének összeomlása, a jelentés eltűnése és az értékrend felszívódása hisztérikus állapothoz vezetett, amint Baudrillard is írja *A 2000. év patafizikájáról* című esszéjében (lásd Jean BAUDRILLARD: *The Illusion of the End* [1992], ford. Chris Turner, Stanford UP, Stanford, 1994).

destabilizáló tényező, vagy kiválthat olyan eseménysorozatot, amely általános zavarhoz vezet.¹⁷

A 21. század elejei fegyveres konfliktusok jellemzői – még egyszer: határtalanság, átláthatatlanság, végeérhetetlenség – azt bizonyítják, hogy az ipari korszak totális háborúi után egy virális, fertőzően alapuló háborús modell következik, amely a konfliktusok intenzitását a globalizáció ellentmondásos körülményei között – és miatt – a hisztériáig fokozza.

¹⁷ „A globalizáció korlátlan terjedése hozza létre saját pusztulásának körülményeit” – nyilatkozta egyszer (Romain LEICK: „Das ist die vierte Weltkrieg”. Gespräch mit Jean Baudrillard, Der Spiegel 2002/3.). Ugyanitt áll az is, hogy a terrorizmus nem egy meghatározott politikai cél elérésére szolgáló eszköz, hanem abszurditás, a fundamentalizmus pedig az elutasítás radikális megnyilvánulása, amely konkrét célok helyett csak erőszakosan reagál az identitását vélekedése szerint sértő veszélyekre.